

ԳՐԱԿԱՆ ՆՄՈՅՇՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ ՇՂԹԱՅԱԿՐԻՑ (Բ)

Ժամանակին, 1950 թվականին, «Էջմիածին» ամսագրում հրատարակուած ուսումնասիրութեամբ, ուշադրութիւն էինք հրաւիրել Գրիգոր Շղթայակրի գրչին պատկանող եւ մինչեւ այդ անծանօթ մընացած խրթնաբան երեք տաղերի վրայ, որոնք գտնուում են Երեւանի Պետական Մատենադարանի № 737 ձեռագրում: Այդ տաղերը ձեռագրում խորագրեր չունեն, հետեւաբար ճանաչելի են միայն իրենց սկզբնաւորութիւններով:

Ա. Տաքումն ի տաքիբանդ (էջ 173ա-174բ).

Բ. Իրքիմոս հոետոք (էջ 175ա).

Գ. Գորգ գորգաստինս (էջ 183բ-184ա):

Բնագրերում օգտագործուած խրթին, անսովոր, աղաւաղուած եւ անծանօթ բառերի ուսումնասիրութեամբ մենք պարզել էինք այդ տաղերի բովանդակութիւնը՝ հասնելով հետեւեալ արդիւնքների:

Ա. եւ Բ. տաղերը ներբողներ են՝ ուղղուած առ ոմն «Յովաննէս Փաղերայ», որը, ինչպէս ցոյց ենք տուել հանգամանօրէն, ուրիշ մէկը չէր, եթէ ոչ Երուսաղէմի հայոց պատրիարք Յովհաննէս վրդ. Կ. Պոլսեցի (1685-1697 թթ.), Աստուածատուր Տարօնեցու աշակերտը:

Գ. տաղը հեղինակի կողմից կարօտով ու խոնարհական շեշտով ուղղուած է, ինչպէս կարծում ենք, Ամրտուղի վանքում գտնուող իր հոգեհարազատներին, որոնցից ինքը գատուել է լախտի դժբախտ բերումով եւ երկար տարիներով գտնուել թափառական պանդխտութեան մէջ:

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագրութիւնն այդ ժամանակ մեր ուսումնասիրութեան հետ միասին տպագրեց յիշեալ տաղերից միայն տաղիւնը (ՏԱԲՈՒՆ Ի ՏԱԲԻՐՈՆԴ)*, իսկ միւս երկուսին չկարողացաւ տեղ տալ՝ էջերի աղութեան պատճառով:

Այժմ հրատարակում ենք նաեւ այդ երկու տաղերը:

*) Մեր այդ հրատարակութեան մասին Հ. Ն. Ակինեանը գրել է.

«Առաջին տաղը հրատարակած է Յ. Ս. Անասեան, Գրական նմոյշներ Գրիգոր Շղթայակրից, Էջմիածին ամսաթերթ, 1950, թ. 3-4, էջ 39-46. ասկէ արտատրւում՝ Սիոն, 1950, էջ 299-307: Այս գրութիւնը վրիպած էր իմ ուշադրութենէս, երբ տպագրութեան յանձնած էի յօդուածս (Հանդ. Ամս. 1952, էջ 187-207). ուր տաղիս գրութեան ամսոյն օրը նշանակած էի վրիպակաւ «25, շաբաթ». այսպէս իմանալով «հնկիւ հնգեակը» $5 \times 5 = 25$: Անասեան, որ վերլուծած է տաղիս խրթնաբանութիւնը, անդրադարձած է ճշդիւ, թէ նաեւ այստեղ պատկերաւոր է օրն ու թիւը. այս ինքն «հնկիւ հնգեակ աւուրբը» խմանալու է $5+5=10$. եւ «յԱփրողիտեայ օրն» թարգմանութիւն լատիներէն dies Veneris = օր Վենուսի, այն է Ափրողիտեայ, որ կը համապատասխանէ հայերէն ուրբաթի, ուստի նաեւ «վեցշաբաթին» է շաբթուն վեցերորդ օրը. եւ ճշդիւ ալ 1694ին օգոստոս 10ի պատկերն է ուրբաթ: Այսպէս նաեւ «բօթ անուանեալ» իմաստ կը տաճայ, Թթէ նկատի առնենք այն տեղիքը, զոր Նոր Բառքիքը Հայկազեան Լեզուի յառաջ կը բերէ Վանական վարդապետի Հարցմունք եւ Պատասխանիքն եւ Տօնականէն. «Ուրբաթն հայերէն է օր բօթի. Հարցմունք եւ Պատասխանիքն: Այս կոչումին աղբիւրն է հաւանօրէն Հին իսկ ըստ Եբրայեցւոց՝ կազմութիւն»: Այս կոչումին աղբիւրն է հաւանօրէն Հին Բառքիքը. Պարիսի թ. 260 (ԺԶ. դարէ) ունի. «Ուրբաթ. կազմութիւն կամ ի հայ լեզու բօթ» (WUTZ, Onomastica sacra, II, 631, Ժան.): Տաղիս տնակապ գրերը «Յովաննէս փաղերայ, Գրիգորիսն է քո ծառայ» կը յօդեն: Այս Յովհաննէս փաղերան Անասեան կը նոյնացնէ Երուսաղէմի Յովհաննէս Կ. Պոլսեցի պատրիարքին հետ, որ պաշտօնավարած է 1684-1697: Գրիգոր, որ 1694ին կը յօրինէր տաղս, իր 24 տարեկան հասակին ի Բաղէշ, դժուարաւ աչքի տուալ կրնար ունենալ Սաղիմեան պատրիարքին ներքին եւ արտաքին տեսքը: Ան Յովհաննէս փաղերան «սուրբ» գիտէ, հրեշտակաց դասին մէջ: Ուստի Յովհաննէս չէր գտնուեր այս աշխարհի մէջ: Ան էր հեղինակ տաղերու, դասասաց եւ բեմական. այս յատկութիւնները չունէր Երուսաղէմի պատրիարքը:

Տե՛ս Հ. Ն. Ակինեան, Բաղէշի դպրոցը 1500-1704, Վիեննա, 1952, էջ 337-339:

ԻՐԲԻՆՈՍ ՀՌԵՏՈՐ

1. Իրբինոս¹ հռետոր կաթուր² փարթամացեալ.
Ուրգացող կարգաց համայնց ճոխազարդեալ:
2. Քարտօնոսեալ³ տասանց վերայ տեառն ասայցեալ.
Զոր Քէափայ ժողովրդեան տեառն հրամայեալ:
3. Ուխտադ մըտօք բարձրաթըռիչ սաւառնեցեալ.
Սորին ճառից դու վիպաբան քերտուղան լեալ:
4. Ծարամ ծիրանափայլ շնորհօք հոգոյն լըցեալ.
Բըղխէ ի քէն աղբիւր շնորհաց ցանկ յոյժ յորդեալ:
5. Աստուածակերտ յոյժ աստեւոր ծառ բարձրացեալ.
Ոչ պակասի ի քէն սլըտուղն (ը)տ ումեմն եղեալ:
6. Ռապդուհ⁴ ի ձեռն սապղարից⁵ մըտաց թօշնեալ.
Միշտ դու ուրդիւ⁶ զխալիղն⁷ հերքես քացամերժեալ:
7. Արաստու բանիւ բաղմաւ առաւելեալ.
Ռեննա ողւոյ տըրտում սըրտից դու ժոյժ եղեալ:
8. Յէֆթէ⁸ ծայրազըննօղ⁹ բանից չարամանեալ¹⁰.
Ոմին տեսլեամբ սուրբ եւ մաքուր զեղեցկացեալ:
9. Բամոնի¹¹ դու հաստատօղ եղեր ընտրեալ.
Ո՛վ մեղարդ¹² լուսով փառաց փայլատակեալ:
10. Յովրագոյն¹³ ազանց մարդկան դու յոյժ տըւեալ.
Աստուածազարդ հայր սլատուական մաքրազարդեալ:
11. Ստորփայացեալքս յոյժ կաթողին եմք ծարաւեալ.
Ականակիտ ջըրոյդ յըտտակ քաղցրահամեալ:
12. Լուսկնակիր¹⁴ վըսեմախոհ տէր բարձրացեալ.
Կաճիտ պետ անդենիտար բարգաւաճեալ:
13. Ո՛վ Տեսնօղ լծարգման անուն վըսեմացեալ.
Հայր վարդապետ ջահդ¹⁵ համբուրեմք կաթողնացեալ:
14. Իիւծեալ որդիք քո եւ ծառայք հօրըդ մաքրեալ...¹⁶

1. Իրբինոս «փիլիսոփայ»: - 2. Ուղղելի՝ կաթոր «մեծ»: - 3. Քարտօնոս «թագաւոր» բառից: - 4. Ուղղելի՝ ռաբդոն «ցուպ, գաւազան»: - 5. Սապղար «հաշմանդամ»: - 6. Քերեւս ուղղելի՝ ռուրիւ, այն է ռուր «պարսետ» բառի գործիական հոլովը: - 7. Իպլիգ «աստաւոր, զեւ, աստանայ»: - 8. Յէֆթէ «բացօղ»: - 9. Ծայրազննօղ «անքննելի մաս»: - 10. Շարամանել «ներհիւսել, յօրինել»: - 11. Ուղղելի՝ իաման «հաւատ»: - 12. Մեղարդ «լուսին»: - 13. Յովրագոյն «անգործող»: - 14. Ուղղելի՝ լուսնակիր «լուսաւոր»: - 15. Ուղղելի՝ զաջդ «ձեռք»: - 16. Զեռագրում բնագիրը թերի է:

ԳՐԻԳ ԳՐԻԳԱՍՏԻՆՍ

1. Գորգ¹ գորգաստինս² գաղտ գաթգաթեալ.³
Գուրբայս⁴ գորաղ⁵ զդոյս⁶ գրամատեալ.⁷
Գըխէ⁸ գունիւ⁹ յոյժ գերուսեալ.¹⁰
Գէեղաղրեալ¹¹ գէեսենեալ:¹²
2. Բարբայ բարունք¹³ բախ¹⁴ բակերտեալ.¹⁵
Բահվար¹⁶ ըաղիւ¹⁷ բապաղա¹⁸ բամեալ.¹⁹
Բահպան²⁰ բէին²¹ բամք²² բափաւեալ.
Բուպ²³ բապաղիւս բետորք²⁴ բատեալ:²⁵
3. Իկամնոջունը²⁶ իստրոնա²⁷ իակեալ.²⁸
Իկապլ²⁹ իկաթ³⁰ իկարօնեալ.³¹
Իարա³² իան³³ չիէփիլեալ.³⁴
Իճահ³⁵ իմաստ³⁶ իաւանեալ:³⁷
4. Գամ³⁸ գաղբիկոսք³⁹ չըգաղբիւսեալ.⁴⁰
Գաղջայ⁴¹ գաղջէս⁴² գայո⁴³ գաղգաղեալ.⁴⁴
Գորգ⁴⁵ գէաթաւ⁴⁶ եմ գաղղութեալ.⁴⁷
Գարած⁴⁸ գար⁴⁹ գաչ⁵⁰ գեղձ⁵¹ գար գերեալ:⁵²
5. Ուղբը⁵³ ուրեկս⁵⁴ ուրէացեալ.⁵⁵
Ո՛հ ուղբամածա չովրաթէեալ.⁵⁶
Ոփիրս⁵⁷ յոփի⁵⁸ ուրսեմայեալ.⁵⁹
Ուրակ⁶⁰ ոմինքդ զմեղ որբալեալ:⁶¹
6. Բապաղ բետորա բահաւեալ.
Բափաթ բացճունա⁶² ոչ բաքովրեալ.⁶³
Բափաւելոցդ բոտինս⁶⁴ բըպեալ.⁶⁵
Բախճան⁶⁶ գրոպէս⁶⁷ ընդ ջանա բոտեալ.⁶⁸

1. Գորգ, անծանօթ բառ: թերեւս հեղինակն իբր յատուկ անուն է գործածել այստեղ «Գրիգոր»-ի փոխարէն, թէեւ անվիճելի է, որ «Գորգ»ը «Գրիգոր»-ից է առաջացել. բայց «Գորգ» = «Գրիգոր» հմտ. «Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին յայց «Գորգ» = «Գրիգոր» հմտ. «Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա», հտ. Ա, Վիեննա, 1895, էջ 817-818: - 2. Գորգաստին Մխիթարեանց ի Վիեննա, հտ. Ա, Վիեննա, 1895, էջ 817-818: - 3. Գաթ-գաթաւ, ճարտասան, ստունք (ըստ Երեմիա Մեղրեցու բառարանի): - 4. Գուրբայ գաթեալ՝ հաւանաբար գաղգաղ գորաղայ, գորղայ, գուրղայ բառն է, որը, ըստ «Հոգ»:- 5. Գարաղ՝ հաւանաբար գաղգաղ գորաղայ, գորղայ, գուրղայ բառն է, որը, ըստ «Հոգ»:- 6. Գաղջ, ըստ «Հոգ»:- 7. Գաղջէս, ըստ «Հոգ»:- 8. Գայո, ըստ «Հոգ»:- 9. Գեղձ, ըստ «Հոգ»:- 10. Գար, ըստ «Հոգ»:- 11. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 12. Գաթաւ, ըստ «Հոգ»:- 13. Գարած, ըստ «Հոգ»:- 14. Գար, ըստ «Հոգ»:- 15. Գաչ, ըստ «Հոգ»:- 16. Գեղձ, ըստ «Հոգ»:- 17. Գար, ըստ «Հոգ»:- 18. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 19. Գաթաւ, ըստ «Հոգ»:- 20. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 21. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 22. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 23. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 24. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 25. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 26. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 27. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 28. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 29. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 30. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 31. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 32. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 33. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 34. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 35. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 36. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 37. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 38. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 39. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 40. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 41. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 42. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 43. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 44. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 45. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 46. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 47. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 48. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 49. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 50. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 51. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 52. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 53. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 54. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 55. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 56. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 57. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 58. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 59. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 60. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 61. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 62. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 63. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 64. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 65. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 66. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 67. Գաթ, ըստ «Հոգ»:- 68. Գաթ, ըստ «Հոգ»:-

